

Bijlage 2 - varkens

Plan van Aanpak Koplopers naar een dierwaardige natuurinclusieve varkenshouderij

De genetische variëteit in de wereldwijde varkenssector is klein: een handjevol bedrijven heeft decennia lang gefokt op een snelgroeiend vleesvarken met veel tepels en veel biggen. De sterfte is hoog en het dierenwelzijn laag.

Een dierwaardige veehouderij gaat - behalve van een dierwaardige huisvesting - uit van een geheel andere fokkerij: op gezonde robuuste varkens die goed in groepen kunnen leven, smakelijk vlees leveren, goed verwaard kunnen worden, niet overmatig hard groeien, een normaal aantal tepels heeft en niet meer biggen krijgt dan tepels. Bij zo'n varken is het geen probleem om pas na 7-8 weken te spenen, wat de gezondheid van de biggen zeer verhoogd. Ook kan zo'n zeug zonder problemen een hogere leeftijd bereiken.

Varkens lijken de slimste te zijn van alle gehouden dieren: ze zijn nieuwsgierig en hebben behoefte aan een stimulerende omgeving. Wroeten is daar een ontzettende belangrijke van die in de haarvaten van varkens is vastgelegd. Je kent wel de beelden van een vrachtwagenongeluk van een varkenstransport op weg naar het slachthuis: varkens die nooit in hun leven hebben gewroet stoppen gelijk hun neus in de aarde.

Wroeten in aarde is dan ook een vereiste voor zowel zeugen als vleesvarkens. Een dierwaardige varkenshouderij werkt toe naar een groeiende en bloeiende groep van buitenvarkenshouders en biologische varkenshouders waarbij ook de vleesvarkens wroeten. Graag zien we stimulerende wetgeving om varkens vaker in te zetten op gemengde bedrijven bij bodembeheer (wroeten ipv ploegen) en zetten we varkens in voor het wegwerken van reststromen en lopen ze in boomgaarden.

Transporten van varkens dienen zeer beperkt te worden tot maximaal 4 uur. Qua slacht vragen we om een netwerk van kleinschalige en/of mobiele slachterijen waar op een zo diervriendelijk mogelijke manier wordt geslacht en die boerderijwinkels de kans geeft om het vlees zelf te verkopen.

Net als met kip, ei, zuivel en rundvlees, willen we met een groep koplopers in 2030 10% van de Nederlandse afzetmarkt dierwaardig kunnen bedienen. Dat vraagt veel van de markt en de verwerkende industrie: namelijk dat zij op korte termijn dierwaardige producten introduceren en meehelpen met de vierkantsverwaarding van deze dieren.

De groep Buitenvarkens heeft bij LNV een lijst met wensen voor regelgeving, controles en vergunningen neergelegd die we onderschrijven.

Onderstaande tabel gaat over huisvesting en wordt gebruikt door de Dierenbescherming en de Varkenssector. Caring Farmers vraagt om voorlichting, samenleer subsidies, marktinzet, eenzijdige regelgeving de juiste kant op en een infrastructuur voor een kleinschalige buitenvarkenssector incl dierwaardig transport en slacht. Zie hiervoor verder voor het Plan van Aanpak Koplopers en de Bijlage regelgeving en vergunningen.

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
0		Gids en video's goede praktijken dierwaardige natuurinclusieve varkenshouderij opzetten en regelmatig actualiseren door deskundigen Louis Bolk Instituut en Wageningen Livestock Research. Opstellen en actualiseren gebeurt in overleg met een klankbordgroep van vertegenwoordigers van de natuurinclusieve varkenshouderij	B3	1 ^e uitgave van de Gids goede praktijken dierwaardige natuurinclusieve varkenshouderij	1 ^e lustrum uitgave gids	2 ^e lustrum uitgave gids.	3 ^e lustrum uitgave gids.
1	A. Doelstelling Een stalconcept waarin dieren van alle leeftijden de keuze en ruimte hebben om soortelijke gedrag uit te voeren B. Inkleuring a. Onbeperkt drinkwater b. Voldoende voerplaatsen voor samen competitieeloos eten	C. Operationalisering Hokindeling in functiegebieden Inkleuring functiegebieden a. t/m e. Doel: Varkens moeten functiegebieden kunnen onderscheiden voor 1. Comfortabel rusten, 2. exploreren en spelen, 3. eten en drinken, 4. mes-ten en urineren. Waarbij keuzemogelijkheden aangeboden worden en roostervloeren enkel in het	2, 3, 5, 6 B 1, 2, 3, 4 C D	Als basis dienen in eerste instantie de oppervlakenormen zoals gehanteerd bij de 3 sterren-stallen van de DB. Deze kunnen mogelijk nog worden opgerekt als dit door de dierwaardige natuurinclusieve varkenshouders (DNV-ers) noodzakelijk wordt geacht. Zie uitwerking per onderdeel functiegebied			

	A + B A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	D Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	E Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	F Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	G Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	H Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
	c. Eetbare verrijking (ruwvoer) / substraat voor wroeten en kauwen d. Schuil- en vluchtmogelijkheden e. Gescheiden functiegebieden (wroet, comfort, mest, rust) f. Frisse lucht (o.a. lage ammoniak-concentraties) g. Stalklimaat binnen thermo neutralezone) h. Koude- en hitte-stress kunnen vermijden i. (Overdekte) Uitloop B. Inkleuring Het aanbieden van een (overdekte) uitloop aan varkens kan mogelijk voorzien in bovengenoemde behoeften en biedt varkens de mogelijkheid om zelf	toilet gebruikt worden. Rest van het hok wordt ruim ingestrooid om het wroeten mogelijk te maken		Ook dient als basis voor soorteigen gedrag voorkomen te worden dat varkens chronisch lijden door ziektes. Denk hierbij aan m.n. de bedrijfsgebonden dierziektes zoals PRRS, A.p.p, S.suis. Mycoplasma etc zodat hier gestreefd moet worden naar vrijheid van deze aandoeningen (SPF). Ook zal DNV geen last meer moeten hebben van zgn. technopathiën (moeilijk woord voor door stalrichting veroorzaakte aandoeningen) als kapotte klauwen, kreupelheden, schouder (door) ligplekken, knobbels op de poten, oren- en staartbijten, etc.etc. Ook is de ernst van sommige bedrijfsgebonden dierziektes zoals PRRS en App sterk afhankelijk van het aantal dieren op een bedrijf. Hoe meer dieren hoe groter de problemen.			

	A + B A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	D Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	E Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	F Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	G Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	H Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
	de omgeving te kiezen waaraan behoefte is (principe 2, 5 en 6). Er is momenteel onvoldoende wetenschappelijk bewijs of het buiten zijn op zichzelf een behoefte is, of dat het mogelijk is om in een overdekte ruimte tegemoet te komen aan de gedragsbehoeften die samenhangen met het buitenzijn.	1. Rusten Alle varkens beschikken over een ingestrooide comfortabele, schone, droge ligplek, minimaal groot genoeg om in zijligging met gestrekte poten te liggen bij zijligging met gestrekte poten is space-sharing mogelijk..	A	Rusten. De gids beschrijft goede praktijken voor locatie en invulling ligplek. Bijzondere aandacht voor goede praktijken om buiten gehouden varkens een comfortabele, ingestrooide schone, droge ligplek te geven.	Natuurinclusieve varkens voldoen aan de in de gids beschreven goede praktijken.		
	Kees Scheepens: Nog niet gepubliceerd onderzoek (op mijn eigen boerderij) laat zien dat wanneer bij een stal met dichte vloer en maximaal ingestrooid, de uitloop naar de weide wordt geopend, de vleesvarkens 50% van hun actieve tijd aan het wroeten zijn. Dit bij een onbeperkt aanbod van voer in de stal.	2. Exploreren, wroeten en spelen Naast een ligbed van stro krijgen natuurinclusief gehouden varkens binnen en in de uitloop ook materialen om in te exploreren (moeder aarde), mee te spelen en in te wroeten	A	De brochure Hokverrijking (WUR, 2018) over goede hokverrijking voor de verschillende varkenscategorieën wordt verwerkt in de Gids goede praktijken dierwaardige natuurinclusieve varkenshouderij met een voorkeur voor natuurlijke materialen. De gids besteedt in het bijzonder ook aandacht aan het voorkomen c.q. bestrijden van diergezondheidsrisico's die natuurlijke verrijkingsmaterialen met zich mee kunnen brengen. (die zijn echt minimaal)			

	A + B <i>A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets)</i> <i>B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets</i>	C C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	D <i>Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6)</i> Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	E <i>Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?</i>	F <i>Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?</i>	G <i>Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?</i>	H <i>Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?</i>
				Alle natuurinclusieve varkensbedrijven voldoen			
		3. Eten en drinken - Voer en water moeten tegemoetkomen aan de voedings- en gedragsbehoeften van het varken. En volgens Mellor leiden tot drinking and eating pleasures - Voer en water worden zo aangeboden dat dit tot zo min mogelijk competitie om voer en water leidt. Daarnaast zitten in elk hok minstens 2 voer- en 2 drinkplekken en wordt voer minstens een keer tegen de ochtend en een keer tegen de middag aangeboden en beschikken de varkens permanent over toegang tot	A	De gids beschrijft de beste praktijken met betrekking tot de voedings- en gedragsbehoeften, de verschillende voer- en drinksystemen en de kwaliteit van voer en drinkwater en leiden tot een life worth living óf beter nog tot een good life (Mellor,2016).	Alle varkensbedrijven voldoen.		

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
		vers en schoon drinkwater.					
		4. Mesten en urineren De varkens kunnen in of bij elk hok een duidelijke vaste plaats herkennen, gescheiden van de overige functiegebieden, bedoeld om te mesten en urineren; het varkenstoilet. Het toilet is minstens een volwassen zeug, een big van 35 kg, of een vleesvarken van 120kg diep. De grootte van de toilet is afhankelijk van het voersysteem. Bij gelijktijdig eten zal het toilet groter	C B1 B2 B3 B4	De gids beschrijft de verschillende manieren waarop je het varkenstoilet kunt inrichten en hoe het gedrag van de varkens te sturen om het toilet te gebruiken. Resultaten uit innovatief onderzoek zoals bijv. scheiding van mest en urine en dagontmesting worden toegepast bij nieuwbouw en of verbouw. Het lijkt heel goed mogelijk om ook in bestaande stallen grote			

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalise- ring: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met condi- tionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gereali- seerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gereali- seerd?
		moeten zijn als bij volgtij- dig eten.		schreden op dit vlak te maken.			
		Stalklimaat Inkleuring 1. f. t/m i. Doel: Thermoregulatie; gevoelstemperatuur be- vinden zich binnen de thermo-neutrale zone van het varken. Aanwezigheid van tocht wordt te allen tijde voorkómen.	A C	De Gids beschrijft de goede praktijken hoe in een natuurlijk geventi- leerde stal, of in een hok buiten te zorgen voor een goed klimaat.			

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
		Luchtkwaliteit Doel: de luchtkwaliteit in de stal leidt niet tot gezondheidsschade aan de longen van de varkens. Ammoniak veroorzaakt ook ontsteking van de neus, waardoor varkens elkaar niet meer kunnen onderscheiden en daardoor meer vechterij en beschadigingen voorkomen. Luchtkwaliteit (o.a. NH3 en stof) voldoet aan de gewenste normen, maar die zijn er geen. Ammoniak-gehalten dienen de 0 ppm te benaderen. Dit door bijvoorbeeld mestafvoersystemen ontwikkelen die resulteren in minimaal ammoniakgehalte in de stal.	B1 B2 B4 C	De gids geeft goede praktijken voor systemen welke bevorderlijk zijn voor luchtkwaliteit en het ammoniakgehalte in de stal verminderen, zoals bijvoorbeeld dagontmesting, het koelen van mest. (zie ook varkens-toilet – innovatie/onderzoek)	Bij nieuwbouw en verbouw van varkensstallen worden geen diepe mestputten meer gebouwd, waarin urine en mest maanden worden opgeslagen, welke zorgen voor ammoniakvorming van mest in de put en de luchtkwaliteit benadelen. Maar bijvoorbeeld systemen zoals dagontmesting.		Natuurlijke uitfasering oude mestafvoersystemen systemen door nieuwbouw en of verbouw – hierdoor is er geen eind datum aan te geven wanneer alle stallen een dergelijk systeem hebben.
		Hittestress voorkomen op tropisch warme dagen Op tropisch warme dagen is het een extra uitdaging temperatuur en luchtvochtigheid binnen de thermo neutrale zone van het varken te houden.	A	De gids geeft goede praktijken hoe hittestress in natuurlijk geventileerde stallen en bij buiten gehouden varkens te voorkomen. (denk aan coolpads en ook grondbuisventilatie)			

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
		Kunstlicht in de stal De verschillende functiegebieden worden voorzien van een daarbij passend kunstlicht Een goed functionerend rustgebied is vooral heel donker en zal zeker geen 40 lux halen. Onderzoek uit Wageningen geeft ook aan dat een varken aan 12 lux genoeg heeft om zich te oriënteren. Een varken is een schemerdier. Bij DNV-boeren zal er altijd een uitloop naar buiten zijn, waardoor de noodzaak voor een goed verlichte binnenstal (vooral nodig voor een goede diercontrole) minder vanzelfsprekend is.	3. A	Op basis van de uitkomsten van het al lopende onderzoek naar kunstlicht in stallen worden aanbevelingen in de gids opgenomen over minimum lichtsterkte per functiegebied. Hiervoor is aanpassing in wet nodig rondom 40 lux op elke plek in het hok. De verlichting van elke stal voorziet in dag-en-nacht ritme o.a. per nacht in een minstens 6 uur aaneengesloten periode donker.	Aanbevelingen uit de gids worden toegepast		

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
		Daglichttoetreding Stallen worden voorzien van daglicht doorlatend oppervlak gelijk aan minstens 2% van het vloeroppervlak, tenzij de dieren het grootste gedeelte van de dag buiten lopen en voldoende daglicht krijgen..	3. A.	In de gids worden goede praktijken beschreven voor daglichttoetreding via daken en wanden inclusief praktische vraagstukken rondom bijv. zonnepanelen op dak.	Bij nieuwbouw- en verbouw wordt rekening gehouden met handboek en resultaten uit praktijkonderzoek		
		I. 1. Overdekte uitloop op beton I. 1. Vrije uitloop in de weide	3. B. 3. B	Natuurinclusieve varkensbedrijven hebben een overdekte uitloop van min. 1m2 per zeug en min. 07m2 per vleesvarkens. De uitloop mag geheel overdekt zijn, de vloer mag geheel uit verharding bestaan. Enkel rooster in het varkenstollet. Naast of in plaats van een overdekte uitloop kunnen natuurinclusieve varkensbedrijven ook een vrije uitloop <u>in de weide</u> hebben met de mogelijkheid om in een kuil te	Varkens die niet beschikken over een vrije uitloop met modderbad krijgen toegang tot een varkensdouche. In de gids worden goede praktijken hiervoor beschreven. Op zijn minst de zeugen krijgen een vrije uitloop met ook een modderbad. In de gids worden goede praktijken hiervoor beschreven, waaronder het		

	A + B <i>A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets)</i> <i>B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets</i>	C C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	D <i>Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6)</i> Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	E <i>Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?</i>	F <i>Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?</i>	G <i>Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?</i>	H <i>Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?</i>
				graven om in een modderbad te zoelen. De gids beschrijft goede praktijken, in het bijzonder ook het weren van contact met in het wild levende zwijnen en andere wilde dieren die ziekten aan varkens kunnen overdragen.	vermijden/beheersen van buiten voorkomende ziekteverwekkers.		
2. 2.a.	A: Geen routinematige ingrepen Tandjes slijpen/knippen, castreren en staarten couperen zijn een aantasting van de integriteit van het dier. Staart couperen	C: Operationalisering Staart couperen komt bij natuurinclusief gehouden varkens al niet meer voor.	1. A.	In 2025 zijn er al geen DNV-bedrijven meer die tanden slijpen, staarten couperen en/of chirurgisch castreren De gids beschrijft goede praktijken om staartbijtproblemen tegen te gaan.			

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
				Aangesloten wordt bij onderzoek naar het meten van de conditie van staarten aan de slachtlijn.			
2.b.	A: Doelstelling Niet chirurgisch castreren	C. Operationalisering C. Operationalisering Stoppen met castreren is bij natuurinclusief gehouden varkens lastiger omdat de natuurlijker omstandigheden waaronder zij gehouden worden gemakkelijker tot ongewenst berengedrag en berengeur leidt.	1. B4 voor zover deelmarkten beren accepteren. C D	De gids beschrijft de reeds bekende goede praktijken voor stoppen met castreren in natuurinclusieve varkenshouderijen. De meest diervriendelijke manier is immunocastratie (we volgen dan ook de positionpaper van de Duitse Caring Vets die hier een heel duidelijke stelling in hebben genomen. In 2025 dus beren mesten óf immunocastratie.	Standaard is niet castreren. De bevindingen uit eht nadere nderzoek worden hiertoe toegepast.		
4	A. Doelstelling hogere speenleeftijd Hogere speenleeftijd en adequate voerverstrekking aan biggen in de kraamstallen B. Inkleuring Graduele gewenning aan voer; voldoende ruimte voor de zeug en mogelijkheid om zich van de biggen terug te trekken	C. Operationalisering In de natuurinclusieve varkenshouderij wordt nu al op minimaal 35 a 45 dagen gespeend. I.v.m. twijfel over langere lactatieperiode onderzoek of latere speenleeftijd van 35 of 42 dagen uit oogpunt van welzijn voor zeug en biggen wenselijk is.	5. A.	De gids beschrijft de goede praktijken rond spenen.			

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
	EFSA adviseert minimaal 28 dagen en adviseert onderzoek naar langere lactatieperiode. Wij adviseren op basis van de huidige stand van de kennis minimaal 6 weken.	Hierbij hoort een kleinere toomgrootte en een langere groeisnelheid. Fokkerij dient hieraan vooraf te gaan.					
5	A: Doelstelling vrij-loopkraamhok Zeug in vrijloophok, inclusief los werpen (vrij afbiggen)	C. Operationalisering Natuurinclusieve varkenshouderij kent nu al vrij-loopkraamhokken inclusief vrij werpen. In sommige systemen wordt de zeug na het werpen enkele dagen ingesloten om het doodliggen van biggen te verminderen.	3, 5 A.	In 2025 zijn alle DNV-bedrijven voorzien van minder extreem vruchtbare zeugen, die op 42 dagen hun biggen kunnen spenen en zonder gevaar voor eigen leven de vrij-loopkraamhokken kunnen betreden. Hiervoor is geen nader onderzoek nodig en kan een aspirant DNV-boer de best practices bij collega's ervaren. Minimum oppervlakenormen zijn de bio-normen. De gids beschrijft de nu bekende goede praktijken. Als er nader onderzoek gedaan wordt naar vrij-loopkraamhokken, kraamopfokhokken en groepskraamhokken, bijv. naar aspecten zoals	De resultaten van onderzoek worden verwerkt in de gids. In alle natuurinclusieve kraamsystemen bestaat de mogelijkheid dat de biggen mee kunnen eten met de moederzeug, om zo snel te leren vast voer op te nemen.		

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
				minimum oppervlak, functiegebieden voor zeug en biggen, interactie met de zeug zodat de biggen normaal sociaal gedrag leren en leren vast voer op te nemen, tegen gaan van doodliggen biggen, e.d., dan sluit de natuurinclusieve varkenshouderij daarbij aan.			
6.	A. Vloeruitvoering Geschikte vloeren of ondergrond B. Inkleuring Geschikt voor alle leeftijden; comfortabele en schone bedding voor wroeten, lopen, rusten. Voldoende ruimte is daarbij nodig om van houding te kunnen veranderen.	C. Operationalisering Deze is ingevuld in punt 1 (o.a. 1.1 rusten, 1.2 exploreren) en punt 5 (vrijloopkraamhok)	Zie 1.1, 1.2 en 5	Zie 1.1, 1.2 en 5			
7	A. Nestmateriaal voor de zeug Nestmateriaal voor zeug, incl. stro of takken, en zacht materiaal B. Inkleuring Een zeug wil een nest bouwen vlak	C. Operationalisering In de natuurinclusieve varkenshouderij krijgen de zeugen voor het werken nu al nestbouw materiaal in de vorm van stro of vergelijkbaar natuurlijk materiaal.	3, 5 A	In de gids wordt een lijst van geschikte nestbouwmaterialen opgenomen en worden de goede pakketten over het verstrekken van nestbouw materiaal beschreven.			

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
	voor de geboorte van haar biggen. Voor het uitvoeren van dit natuurlijke gedrag heeft ze substraat nodig. Ontbreken van substraat leidt tot stress en frustratie, rusteloosheid en stereotype gedragingen.	Alle varkensfokkers geven zeugen vlak voor het werpen van biggen nestbouw materiaal. De zeug moet het materiaal kunnen verplaatsen en schikken. Het materiaal mag niet schadelijk zijn voor zeug of big bijv. uit oogpunt van biosecurity of diergezondheid.		Natuurinclusieve varkensfokkers geven hun zeugen al natuurlijk nestbouw materiaal.			
8	A. Mengen biggen en vleesvarkens, groepsvorming na spenen Gespeende biggen en vleesvarkens niet mengen, alleen socialiseren. Biggen socialiseren rond 1-2 weken leeftijd (dit geeft ze ook een complexere ruimte) B. Inkleuring Indien tomen bij elkaar worden gevoegd op het moment van spenen, dan al tijdens lactatie socialiseren.	C. Operationalisering In de natuurinclusieve varkenshouderij loopt het uiteen van altijd tomen bij elkaar houden, een beperkt aantal tomen na spenen mengen, tot meerdere tomen biggen die al enkel dagen na geboorte door elkaar lopen.	3, 5. A.	In de gids worden de voor- en nadelen en goede praktijken beschreven over het al dan niet mengen van gespeende biggen en vleesvarkens met praktische voorbeelden. Dit betreft o.a. het werken aan een hoge gezondheidsstatus; in ieder geval vrij zijn van APP en PRRS en ook een hele lage besmettingsdruk hebben van S.Suis en spoelwormen			
10	A. Mengen van zeugen B: INKLEURING	C. Operationalisering In de natuurinclusieve varkenshouderij worden de zeugen meestal in sta-	A	In de gids worden de voor- en nadelen van het houden van zeugen in stabiele dan wel dynamische groepen beschreven	In 2030 worden in de natuurinclusieve varkenshouderij alle zeugen in stabiele groepen gehouden.		

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
	Bij (her)introductie in een groep: voldoende ruimte en uitwijkmogelijkheden	biele groepen gehouden. Wanneer in dynamische groepen dan wel voldoende vluchtmogelijkheid en aparte plekken om te voeren.		en de hierover bekende goede praktijken. Evt. schuilplaatsen aanbieden in de vorm van schotjes waarachter een dier zich kort kan verstoppen voor een agressieveling.			
11	Overige punten niet uit de toets Scholing en training dierwaardigheid A: Vakmanschap dierwaardig management op peil bij degenen die met de dieren werken in de stal B: INKLEURING Inzet van trainingscoaches die mee de stal in gaan en het personeel trainen om ongenoegen te herkennen bij varkens en vooruit te denken in geval van risicofactoren.	C. Operationalisering	B2: financiering en organisatie	Met o.a. het Louis Bolk Instituut en WLR, FD, het Groen Onderwijs en de St. Kennis Platform Varkenshouderij (KPV) wordt een plan opgesteld voor permanente educatie en training van de mensen die werken met de varkens in natuurinclusieve varkenshouderijen.			
12	Overige punten Genetica (hoort mi. Veel hoger in het lijstje	De natuurinclusieve varkenshouderij heeft behoefte aan varkensrassen,					

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
		en –lijnen die geselecteerd zijn op het goed kunnen verblijven in natuurinclusieve varkenshouderijsystemen, en waarvan de zeugen niet meer biggen werpen dan zij zelfstandig kunnen grootbrengen. En bovendien heel rustig van aard zijn zodat het werken met deze dieren geen arbeidsrisico's met zich meebrengt.					
13	Overige punten Plaagdierbestrijding Plaagdieren weren met natuurlijke middelen (bijv. bunzing (ben ik zelf mee aan het experimenteren ism faculteit diergeneeskunde) roofvogel- en zwaluwkasten, zones van wilde planten en scherpgras en grint of schelpen rond stal, geurpalen.	C. Operationalisering Er zijn al varkensbedrijven die dit doen. Wel een vangnet achter de hand houden als het onverhoopt niet goed gaat.	3 A, C	In de gids worden goede praktijken beschreven van plaagdierbestrijding met natuurlijke middelen. Geïnventariseerd wordt in welke situaties dit moeilijk mogelijk is.	Natuurinclusieve varkenshouders bestrijden plaagdieren met natuurlijke middelen. Oplossing wordt gezocht voor de situaties waar het niet mogelijk is.		

	A + B	C	D	E	F	G	H
	A. Doelstelling 2040 (o.b.v. toets) B. Inkleuring beeld 2040 o.b.v. toets	C. Nadere operationalisering: wat vergt dit; welke aanpassingen zijn nodig?	Principe RDA (1, 2, 3, 4, 5, 6) Categorie (A, B (met conditionaliteiten), C, D)	Wat is uiterlijk per 2025 gerealiseerd?	Wat uiterlijk per 2030 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2035 gerealiseerd?	Wat is uiterlijk per 2040 gerealiseerd?
					-		-
	- Zeugen insemineren in groep, maar het liefst natuurlijke dekking (sexual pleasures volgens Mellor)	Zeugen KI in groep: doel: Geen isolatie van dieren in 1lingboxen. Wens toekomst: houderijsysteem die behoefte vervullen met veiligheid niet in geding.	D C	Natuurlijke dekking van zeugen, enkel K.I. voor het instandhouden van zuivere lijn dieren			

Toelichting op kolommen format

- Linkerhelft: onderdelen dierinhoudelijke toets
 - o Operationaliseren (kolom C): hoe ziet het eruit als we dit gaan doen? Wat vergt dit? Welke aanpassingen t.o.v. de huidige houderij zijn daarvoor nodig?
 - o Categoriseren van de onderdelen uit de dierinhoudelijke toets (kolom D): (a) per RDA-principe en (b) in (een of meerdere van) de onderstaande categorieën:
 - A: zonder hulp
 - B: met hulp (markt, juridisch)
 - Inclusief benoemen welke hulp
 - B1: conditionaliteit vergunningverlening
 - B2: conditionaliteit investeringssubsidies

- B3: conditionaliteit anders
 - B4: marktafzet
 - C: onderzoek nodig
 - D: toetsing op andere duurzaamheidsaspecten nodig
- Rechterhelft: tussenstappen richting onderdelen dierenhoudelijke toets
 - Formuleren van tussenstappen die nodig zijn om de onderdelen van de dierenhoudelijke toets te realiseren
 - Faseren van tussenstappen in de tijd (2025, 2030, 2035, 2040, onder welke aannames van hulp; in kolom E, F, G, H)
 - Aangeven welke onderdelen eerder afgerond kunnen zijn dan 2040 (niet alle kolommen worden dan gevuld)